

Чи кирли җинчен калашатпәр

истори ас тавәмөпе әрусен җыханәвө

Раҗсей халәхәсен пөрлөхө

ПЕСНИ О ВОЙНЕ КО ДНЮ ПОБЕДЫ

ВӐРҖӐ ҖИНЧЕН
ХЫВНӐ ЮРӐСЕМ
ҖӐНТЕРӐ КУНӐ ТӐЛНЕ

Чи кирли синчен каласатпяр

1-мёшпе 2-мёш классен «ЧИ КИРЛИ СИНЧЕН КАЛАСАТПЯР» занятийён СЦЕНАРИЙЁ

31-мёш заняти

Вярса синчен хывнә юрәсем. Сәңтерү кунә тәлне

Занятин кунә: 2026 сулхи су уйахән 4-мёшә.

Занятин тәллөвәсем: шулта вәренекен ачасене Рассейән истори эткерәпе тата Таван сәр-шыв историйёпе кәсәклантарасси; фашизмпа нацизма сәңтернин пәтәм тәңчепе истори умәнче тунә пәлтерәшне аңланса илтересси, Таван сәр-шывән Аслә вярси синчен, пирән аслә әрусен паттәрләхәпе хәйсене хәйсем шеллеменләхә синчен пухнә ас тавәма упранин пәлтерәшне сирәплетесси; Таван сәр-шывмәрән Аслә вярси вәхәтәнче юрә сынсене епле витәм күнине аңлантарасси.

Вай илсе аталанакан пахаләхсем: истори ас тавәмәпе әрусен сыхәнәвә, Рассей хәләхәсен пәрлөхә.

Тәп шухәшсем

- Сәңтерү кунә вәл – историпе сыхәннә кун кәна мар. Сәк кун вәл – ыраләх, тәрәслөх, Таван сәр-шыва юратни кирек епле йывәрләха та сәңтерме пултарнине әнентерекен чәрә тәслөх те. Сәңтерү кунә – пәтәм сәре-шыва чи кирлине – тәһәсләх хакне, пәрлөх пәлтерәшне, сыннан чун хавалне пәрлештерекен уяв та. Мән асаттесен паттәрләхне асра тытнә чух, вәсен эткерне тивәслә упранә чух – Сәңтерү пурәнәт-ха.

- Юрә фронтри салтаксене тата тылри тәрлө әсчене питә пысәк пуләшу паракан вай пулса тәһә. Юрә халәха сирәп тәма тата сәңтерме хавхалантаракан вай тата хаяр хәс-пәшал пулнә, савна май Совет халәхән шанәсче пәтерме май паман. Вярса пусламәшәнче Совет композиторәсем сәр-сәр сәнә юрә хывнә, чылайәшә түрех «фронта тухса кайнә».

- Юрәсем аслә пуләмсенчен чылайәшне паянхи кунчен асра тытакансем пулса юлнә, савна май сынсене фронтпа тылра мән пулса иртнине каласа панә, кашнин чунне әшәтнә, паттәрләх кәтартма чәннә, салтаксем Таван сәр-шыва, савнә сыннисене кирек епле самантра та юратни синчен каласа панә, сыннан кәмәлә вярса пәхмасәр ялан әшә та чәрә иккенне әнентернә.

- Юрәсем итлекене халәх историйёпе сыхәнү пуррине туйма хистәсә, пулас әрусене Таван сәр-шывмәрән Аслә вярси синчен тивәслә ас тавәм хәварма сәлтав парасә.

Заняти тәршә: 30 минут.

Чи кирли синчен каласатпәр

Занятие ирттерме сённо форма: пёлү паракан каласу. Занятире видео кәтартма, ушкән ёсё пурнаёслама, ёс листинче кәтартнине тума паләртнә.

Материал комплекчё:

- сценари;
- меслет сёнёвёсем;
- хушәм материалсем;
- видео материалёсем;
- нумай енлө тумалли ёс;
- презентаци.

Хавхалантарупа төллев паләрту тапхәрё: видео анонсне курни, каласу, ёс листинчи задание туни.

Тёп тапхәр: видео курни, каласу, ушкән ёсне туни, ёс листинче панә задание туни.

Пётёмлетү тапхәрё: каласу.

Мотиваципе төллевлөх тапхәрё

Учитель: Ман шухәшпа, сиртен нумайәшө юрлама е илемлө юрланине итлеме кәмәллать. Атьәр шухәшласа пәхар: сын төпрен илсен мөнле лару-тәрура юрлать? Хаваслә чухне-и, тунсәхлә чухне-и?

Ачасен хуравёсем.

Учитель: Сынсем, ытларах, кәмәл лайәх чух, телейлө чух юрлассө. Эсир епле шухәшлатәр: юрәсем епле суралассө? (Занятин презентацийё, 2-мөш слайд.)

Сүтсе явмалли ытусем:

– Сирён шухәшәрпа, малтан мөн суралать: юррән көвви-ши, сәмахёсем-ши? (Кашни юрә хәйне майлә пулать: хәш чух маларах көвө чөрөлет, хәш чух малтан сәмахсен пирвайхи йөркисем кәна тухассө, е поэт пусёнче пётём текст йөркеленсе шәрәаланать.)

– Автора юрә хывма мөн хавхалантарма пултарать? (Учитель ачасене юрәсем сынпа савәнәсра та, хуйхә-суйхәра та яланах пөрле пулнә текен шухәш патне илсе пырать.)

Ачасен хуравёсем.

Учитель: Тусләха, юратәва, Тәван сөр-шыв пысакәшөпе илемне халалланә юрәсенчен, уйрам ырян, Тәван сөр-шывән Аслә вәрси вәхәтөнче тата вәл чарәннә хысән хывнисем йышәнассө. Шәп та ләп сав юрәсем синчен каласу пулө пирён паян. Ку юрәсем «Сөентерү кунёнче» таста та: концертсенче те, телевиденипе радиора та – янәрассө-ске.

Чи кирли җинчен каласатпәр

Учитель ачасене 1-мёш җе тутарать.

Учитель София Петровна җкерне ролик анонсе катарать.

Тёп тапхәр

Учитель: Вәрса халалланә юрәсенчен нумайашне Таван җәр-шыван Аслә вәрсин малтанхи кунёсенчех хайланә. Кёске вәхәтра хайланә «Священная война» «Сәваплә вәрҗә») юрә чән-чән гимн пулса тәнә. (*Занятин презентацийё, 3-мёш слайд.*) Юрән тексчәпе нотисене пичетлеме вәхәт пулман та, Александр Васильевич Александров композитор юрра хәма (доска) җине пурәпа (мелпа) җырса хунә. Хорпа музыкантсем композитор җырнине хәйсен тетрәҗсем җине куҗарса җырса илнә. 1941 җулхи җертме уйәхән 26-мёшәнче юрра фронта каякан салтаксене әсәтнә май умлә-хыҗлә харәс 5 хут юрланә. Кун хыҗҗан пирән салтаксене малалла җапәҗма вәй парса юрә юпа (октябрь) уйәхәнчен тытәнса кашни ир радиопа илтәннә.

Учитель «Священная война»¹ юрән уйрәм сыпакёсене итлеттерет.

Сўтсе явмалли ытусем:

- Сирән шухәшәрпа, юрә тәшманпа җапәҗма пётәм җәр-шыва чәннипе сёклеме пултарни мёнпе сыхәннә?
- Кёвә пирте епле туйәм вәратать?
- Эсир «ярость благородная» («пархатарлә хаярләх») сәмахсене епле әнланатәр?

Ачасен хуравёсем.

Учитель: Марш майлә илтёнекен юрәсемсәр пуҗне вальс ритмне пәхәнакан илемлө юрәсем те хывнә. Марш евөрлө юрәсем Таван җәр-шывшән хастар җапәҗма чённә пулсан – илемлө те ачаш туйәмлә юрәсем мён туна-ши? Вёсене мёнпе танлаштарма пулать?

Ачасен хуравёсем.

Учитель: Вёсем салтаксене таванёсем, юратакан җыннисем җинчен каланә, каччәсемпе хёрсем ташәсене сўренө, паллашнә, пуласләх пирки, җемье җавәрас пирки ёмётленнө тәнәс вәхәтсене аса илтернө. Мён паләртнине шелсәр аллипе вәрҗә сирсе ывәтнә: вәрҗә хирәнчен пурте таврәнайман, хәйән юратнә җыннисене пурте кётсе илеймен. Кун пирки шухәшласан чуна хуйхә җавәрас илет, кулянтарать.

¹ Меслет әнлантаравө: учителе, заняти вәхәтәнче, әна музыкәллә тумә тата темәна тарән әнланса илме пуләшма, ачасене, сценарие асәннә вәрҗә юррисен сыпакёсене итлеттерме сөнөтпәр. Хәш юрәсене итлеттересси, сыпакёсене мён варәмәш илесси педагогран килет.

Чи кирли җинчен каласатпәр

Җапәсусем хушшинче ывәннә салтаксен чәрисене, төсләхрен, «Синий платочек» («Кәвак тутәр») евәр юрәсем ашәтнә. (Занятин презентацийё, 4-мёш слайд.)

Учитель «Синий платочек» («Кәвак тутәр») юррән сыпәкне итлеттерет.

Учитель: Ку юрра вәрҗәченех хывнә пулнә. Юрлакансемпе итлекенсем пурте юратнә. Җавәнпа юрласса төрлө вариантпа юрланә. Вәрҗә пуслансан юрә йөркисем сүмне җәннисене хушнә та, юрату юрри Тәван җәр-шывән символә пулса тәнә: «Строчит пулеметчик за синий платочек, что был на плечах дорогих» («Пулеметчик манәсми хул пуҗси җинче ыртнә тутәршән шатәртаттарать»). Эсир мәнле шухашлатәр: юрәра пулеметчик юратнә хәрән хул пуҗси җинче ыртнә тутәршән җапәсәтә тесе мәншән каланә? Мән пур җыншән, хайән Тәван җәр-шывәшән җапәсәтә тесе мәншән каламан?

Ачасен хуравәсем.

Учитель: Кашни җыншән Тәван җәр-шыв вәл – пурәнакан ырян, юратакан тәнче, кашнишән паттәрләх кәтартма хатәр тәванәсем. Салтаксемшән – вәсене кам кәтни, юратнә җынсем ашә аса илүсене упрани, Җәңтереве тата часах җитмелли төл пуләва шанни пәлтерешлө. Арсем хайән Тәван җәр-шывәшән тата сөмийшән җапәснә, арәмәсем вара упәшкисем Җәңтерүпе чәрә те сывә тавранасса шанәслә кәтнө, Тәван җәр-шыв паттәрәсен ачисене пәхса җитәңтернө.

Фронтра нумай хәрпе арәм та вай хунә. Вәсенчен пәри, төсләхрен, Нина Петровна Демешева пулнә. Вәл вәрҗән малтанхи күнәсенчех медсестрасен курсне вәренме кәнә те 3 уйәхран җар санитарии поездәнче әсләме тытәннә. Унтан медицина санитарии батальонән тытәмәнче Сталинграда хәтарнә җәре тата Курск җапәсәвне хутшәннә. Вәрҗә вәсәнче Нина Петровна Демешевәна Гвардии 3-мөш танк җарән юрәпа ташә ансамбльне илөсә те, хәр Берлина илнө хыҗсән Рейхстаг умәнче иртекен концерта хутшәнәтә. Җәңтерү күнне вара ирәке кәларнә Прагәра кәтсе илет. 2026 җулхи кәрләч уйәхәнче Нина Петровна хай 103 җул тултарнине паллә тунә.

Учитель Тәван җәр-шывән Аслә аслә вәрҗине хутишәннә Нина Демешевәран илнө итервйәва видеона кәтартатә.

Учитель «Темная ночь» («Төттөм кәҗ») юрра итлеттерет.

Учитель (занятин презентацийё, 5-мөш слайд): Чи илемлө кевәллө юрәсенчен пәри 1943 җулта «Два бойца» фильм валли җырна «Темная ночь» юрә пулса тәрәтә. Юррән лирика геройә арәмәпе уншән тата ачишән тунсәхласа

Чи кирли синчен каласатпяр

калашать. Ку въл – чуна вырăнтан тапратакан сутă юрă. Въл юрату вайё синчен каласа парать. Сирён шухăшăрпа, юрă геройё: «Ты меня ждешь и у детской кровати не спишь, и поэтому знаю: со мной ничего не случится!» – тесе мёншён калать? Нихсан курман йывăр лару-тăрăва чăтса ирттерсе усала сĕнтерме пĕр-пĕринпе чунпа сывăх сынсене мĕн пулăшать?

Ачасен хуравĕсем.

Учитель: Фронтра сынсем тăшманпа сапăснисĕр пусне чăн-чăн туслашма тата пĕр-пĕрне пулăшма пултарнă. Пурне те асаплантаракан хуйха ирттерсе яма тата тăшман тапăнăвне чăтма нумай нациллĕ сĕр-шывăн гражданĕсен пĕрлешмек тивнĕ. Кăткăс лару-тăрура суралнă, сарта пулнă сулсенче пулнă туслăх кайран та чылай вăхăта – сын виличченех пынă. *(Занятин презентацийĕ, 6-мĕш слайд.)*

Учитель ачасене «Где же вы теперь, друзья-однополчане?» («Халь аста эсир, полкра тупнă туссем?»)) юрăн сынăкне илтеттерет.

Учитель: Ушкăнпа тăвакан ёс тата фронтра сирĕпленнĕ йăла-йĕрке тĕрлĕ профессий сыннисене пĕрлештернĕ. Ёс листинче панă задание тăвар та эсир сар профессийĕсенчен хăшĕсене пĕлнине палăртар. *(Занятин презентацийĕ, 7-мĕш слайд.)*

Учитель ёс листинче панă 2-мĕш задание тутарать.

Учитель: Паллах, юрăсенче сар специальносĕсене те асăнасĕ. Ку юрăсенчен пĕрисем мажорлă та хаваслă, теприсем сутă тунсăхпа тулнă та минорлă илтĕнесĕ.

Учитель ушкăнна тума «Сар сыннисене халалланă юрăсем» ёс парать.

Сўтсе явмалли ыйтусем:

– Сире ытларах хăш юрă килĕшрĕ? Мёншĕн килĕшнине аңлантарăр.

– Сынсене хаваслă, хăш чух шўтлĕ тата тарăн шухăша яракан, тунсăхлаттаракан юрăсем мёншĕн кирлĕ пулнă?

– Эпир вăрçă вăхăтĕнче юрăра сын пурнăсĕн тĕрлĕ енĕпе пулăмĕ палăрнă теме, юрăсем пирĕн халăхăн музыка историйĕ пулса тăнă теме мёншĕн пултаратпăр?

– Вăрçă юррисем пире мĕн синчен каласа пама пултарасĕ?

Ачасен хуравĕсем.

Учитель «Вăрçă синчен хывнă юрăсем» 2D ролик кăтартать.

Чи кирли җинчен калашатпәр

Учитель: Маршра утсан та, юлташсемпе кәмака умёнге ларсан та, хәс-пәшала тасатсан та юрә юрлама май пур. Җапах та аләра кәмәла җывах музыка инструменчә пулсан тата лайахрах. *(Занятин презентацийё, 8-мёш слайд.)* Атьяр шухайшласа пәхар: салтак вәрса музыка инструменчәсенчен хәшне-хәшне илме пултарнә?

Учитель ёс листинче кәтартнә 3-мёш задание тутарать.

Учитель: Анлә сарәлнә инструмент купас пулнә. Хәләхлө инструменсенчен гитарәна, тәмра-балалайкана тата, тәләнмелле те, сәрме купаса (скрипкана) асанмалла. Вәсем фронтра салтаксемпе пәрле җүренё. Пирән җәр-шывра нумай тәрлө халәх пурәннәран хәш-пәр салтаксем хәйсен наци инструменчәсене илнө. Вәсем салтака тәван килпе җуралнә ыраң, тәван кәтес ашшине, кәввисене аса илтернө. Сирән шухайшәрпа, полкра харас темиҗе мусакҗа пулнә пулсан вәсем епле майпа пәрлешәчәс?

Ачасен хуравәсем.

Учитель: Хәш-пәр полкра хәйсен ансамблөсем, хорөсем пулнә. *(Занятин презентацийё, 9-мёш слайд.)* Кәвө-юрә пачах тәрлө җынсене пәрлештернө, вәсене вай панә, хавхалантарнә. Ку вара пурне те вәрҗәченхи пурнәса аса илтернө, тәнәс пурнәс калләх таврәнасса шантарнә.

Сиртен кам та пулин вәрҗә фильмөсене курнә та пуль. Вәсенчен «В бой идут одни старики» ятлинче җар летчикөсен «Смугланка» юрра юрлакан ансамбльне паләртмалла.

Учитель «Смуглянка» юррән сыпәкне итлеттерет.

Учитель: «В бой идут одни “старики”» фильма 1973 җулта үкернө, җапах фильмра фронтра җән пулнине кәтартнә. Тәван җәр-шывән Аслә вәрҗи вәхәтәнге «Юралкан эскадрилья» җәннипех пулнә. Вәл Истребитель авиацийән гварди 5-мёш полкән тытәмәнге тәнә. Эскадрильян хәйән хорө пулнә. Икө самолетне Леонид Утесов оркестрө парнеленө. Вәсенчен пәрин җине «Веселые ребята» («Хаваслә ачасем») тесе җырни илемлән курәнса тәнә. (Җак ятпа экрансем җине 1934 җулта тәп роле Леонид Утесов ылянә фильм тухнә иккен.)

Сүтсе явмалли ыйтусем:

– Салтаксене патшаләхпа тәванөсемсәр пуҗне пултарулах ёҗченөсем те пулашни мөнге җыхәннә?

– Артистсем җар җыннисем валли мөн тума пултарнә?

Ачасен хуравәсем.

Чи кирли җинчен калашатпәр

Учитель: Салтаксем патне малти линиие час-часах фронтан музыка бригадисем киле-киле кайнә. *(Занятин презентацийё, 10-мёш слайд.)* Ун чухне салтаксен ансамбльсемпе профессионал юрәҗәсене тата артистсене курма-илтме май пулнә. Мёнле шухайшлатәр: театрта ёсleme май пур җинчех артистсем фронта мёншён пынә?

Ачасен хуравёсем.

Учитель: Кунашкал гастрольсем яланах хәрушләхпа тата хастарләхпа җыханнә пулнә. Җавнашкал историсенчен пёри Лидия Андреевна Русланова юрәҗәпа пулса иртнө. Вәл пёррехинче вәрҗә вёҗленес умён Берлина пынә. Нимёссем кётмен җёртен пеме пусланә. Вара салтаксем: «Пёшкёнёр!» – тесе кәшкәрса янә. Русланова: «Вырәс Юрри тәшмана пуҗ тайни хәсан пулнә вара?!» – тесе хуравланә. *(Занятин презентацийё, 11-мёш слайд.)* Русланова җамахёсене эсир мёнле әнланатәр? Ку җамахсем Лидия Русланова юрәҗән чун хавалё мёнле иккенне мёншён кәтартма пултарасҗё?

Ачасен хуравёсем.

Учитель: Лидия Русланова салтаксем умёнче юрланә хысҗән пёррехинче җар җыннисенчен пёри ак мён каланә: «Эпир җапаҗу хысҗән епле таса маррине куратән пуль. Апла пулин те эсё хәвән юррусемпе амәшё ачисене җунә пек җуса тасатрән. Пысак тав. Шәннә җёре әшәнчө...» Мёнле шухайшлатәр: ку җамахсене салтак мёншён каланә? Салтак юрәҗә ача амәшөпе танлаштарни мёнпе җыханнә? Юрә-көвө, илемлө юрлани җынна мёнле тасатаҗсё, ун җёрине мёнле әшәтаҗсё?

Ачасен хуравёсем.

Пётёмлетү тапхәрө

Учитель: Тәван җёр-шывән Аслә вәрҗи пирён җёр-шывән историйёпе культуринче уйрәм вырән йышанать. Вәрҗә вәхәчөн юррисем хавхалану җәл куҗёсёр пуҗне тата культура эткерө те пулса тәнә. Җар маршёсем те, вальссем те, хурләхлә тата хаваслә юрәсем те – пурте хальхи җур кунёсенче Пурнәҗән гимнө пек янәраҗсө.

Җар юррисене чун патне җитерекенсем нумай: хорсем те, җар оркестрөсем те, илемлө фильмсем те т. ыт. те. Кашни юрәҗә тата артист юрра мёнле те пулин җөнөлөх кўрет, шухайш еккине улаштарать. Тахҗән ёлөк хывнә пулин те юрәсем паян кунччен пурәнаҗсө. Вёсене итлекен җынсем ку е вәл самантра кәмәлө, тавра курәмө епле пулнине кура хәйсем майлә тата җөнөлө әнланма, юрәра асәннә пуләмсене хәйсене майлә туйма пултарасҗө.

Сўтсе явмалли ытусем:

Чи кирли җинчен каласатпәр

- Эсир епле шухайшлатар: вәрҗә юррисем җынсен шухайшөпе кәмәлне паян кун та тапратма пултарни мөнтен килет?
  - Сирән хайш юрасене тепәр хут итлес е пәхмасәр калама вөрәнес килет?
  - Таван җәр-шыван Аслә вәрҗи вәхәтәнче хывнә юрасене итленә чух эсир мөн туятар?
  - Вәрҗә юррисем җинчен ас тавәм епле упрямалла? Җынсем ан манччәр тесен мөн тумалла?
- Ачасен хуравәсем.*

Учитель: Юрә-көвә җинчен нумай тата хавхаланса чылай каласма пулат, сапах хай җинчен, нимрен лайах, музыка кәна каласа параять. Атьяр Александра Николаевна Пахмутова җырнә юрра итлер те ёҗ листинче панә задание тавар.

Учитель «Поклонимся великим тем годам» юррән җыпәкне итлеттерет.

Учитель ёҗ листинче панә 4-мөш задание тутарать.

Учитель: «Җәнтәрү кунә» уяв нихсан та Давид Тухманован «День Победы» («Җәнтәрү кунә») юррисәр иртмәст. (*Занятин презентцийә, 12-мөш слайд.*) Пурсамәра та Таван җәр-шыван Аслә вәрҗинче Җәнтәрү патне җитернә мөн пур салтака ашра тав тума хавхалантаракан тата мәнасләх паракан юрра итлеме сәнетәп.

Учитель «День Победы» юррән җыпәкне итлеттерет.

Юлашки каласу

Мөн вуламалла?

- Воронкова Л. «Девочка из города»
- Яковлев Ю. «Девочки с Васильевского острова»
- Иванова Ю. «Дорога жизни»
- Паустовский К. «Похождения жука-носорога»

Мөн курмалла?

- Киноурок «Думать тишину»
- Мультипликационный фильм «Солдатская лампа», 1984
- Мультипликационный фильм «Василек», 1973
- Мультипликационный фильм «Легенда о старом маяке», 1976
- Короткометражный фильм «Возвращение домой», 2015